

УДК 343.85:343.226

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2026.24>

А. С. Політова
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Мариупольського державного університету
orcid.org/0000-0002-7351-7110

СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (ВОЄННОГО СТАНУ)

У статті досліджено питання системи міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). Відзначено, що в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, ці питання є актуальними й нагальними.

Встановлено, що в узагальненому виді система суб'єктів протидії злочинності охоплює органи й організації, які: визначають провідні напрями, завдання, форми та методи протидії злочинності в країні; здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності; виявляють криміногенні фактори й сигналізують про них; безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи з усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, у тому числі з корекції особистісних деформацій та усунення обставин, що їх сформували. Аргументовано необхідність виокремлення серед суб'єктів протидії злочинності міжнародних установ і організацій, які виступають як міжнародні суб'єкти протидії злочинності в умовах збройного конфлікту.

Проаналізовано діяльність таких міжнародних міждержавних організацій як Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Європол (Європейський поліцейський офіс), AFRIPOL (Міждержавна кримінальна поліція Африканського Союзу), Цільова група з фінансових заходів (FATF), Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів (CARIN) та відзначено, що ці організації в умовах збройного конфлікту діяльність не можуть бути суб'єктами протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством.

Доведено, що діяльність міжнародних неурядових організацій в протидії злочинності Human Rights Watch (HRW) та Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця спрямована на протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). Встановлено, діяльність цих міжнародних неурядових організацій в умовах збройного конфлікту в Україні є малоефективною. Зроблено висновок про необхідність подальшого проведення досліджень за цим напрямом.

Ключові слова: протидія кримінальним правопорушенням, суб'єкти протидії, гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту (воєнного стану), міжнародні міждержавні організації, міжнародні неурядові організації в протидії злочинності.

Politova A. S. THE SYSTEM OF INTERNATIONAL ACTORS COMBATING CRIMINAL OFFENSES RELATED TO GENDER-BASED VIOLENCE IN CONDITIONS OF ARMED CONFLICT (MARTIAL LAW)

This article examines the system of international actors combating criminal offenses related to gender-based violence in conditions of armed conflict (martial law). It is noted that in the context of the Russian Federation's full-scale invasion of Ukraine, these issues are both relevant and urgent.

It has been established that, in general terms, the system of entities combating crime encompasses bodies and organizations that: define the main directions, tasks, forms, and methods of combating crime in the country; provide informational and analytical support for combating crime; identify crime-inducing factors and report on them; directly implement measures to respond to specific crimes, as well as measures to eliminate, mitigate, or neutralize criminogenic factors, including the correction of personality disorders and the elimination of the circumstances that caused them. The necessity of distinguishing, among the actors in the fight against crime, international institutions and organizations that act as international actors in the fight against crime in the context of armed conflict is substantiated.

The activities of international intergovernmental organizations such as the International Criminal Police Organization (Interpol), Europol (the European Police Office), and AFRIPOL (the African Union Intergovernmental Criminal Police Organization) have been analyzed, the Financial Action Task Force (FATF), and the Camden Asset Recovery Inter-Agency Network (CARIN), and it is noted that, in the context of armed conflict, these organizations cannot act as entities combating criminal offenses related to gender-based violence.

It has been demonstrated that the activities of international non-governmental organizations in combating crime – specifically Human Rights Watch (HRW) and the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – are aimed at combating criminal offenses related to gender-based violence in situations of armed conflict (martial law). It has been established that the activities of these international non-governmental organizations in the context of the armed conflict in Ukraine are ineffective. A conclusion has been drawn regarding the need for further research in this area.

Key words: combating criminal offenses, actors in combating crime, gender-based violence in the context of armed conflict (martial law), international intergovernmental organizations; international non-governmental organizations in combating crime.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, питання протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) є актуальними. Як відзначає В. Б. Бутенко, саме ефективність досягнення цілей, поставлених перед системою протидії злочинності, є важливою умовою забезпечення прав людини, розвитку держави і нації за всіма іншими напрямками. При цьому найправильніше визначення та формування змісту складових елементів системи протидії злочинності та засад їхньої діяльності визначає ефективність функціонування системи протидії злочинності в цілому [1, с. 111]. Враховуючи це, вважаємо, що дослідження системи міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) визнати актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо системи суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) залишається малодослідженим. Відзначимо, що окремі аспекти проблеми у царині певних форм (видів) гендерно зумовленого насильства розглядали А. Андрушко, О. Дмитрашук, С. Кузьменко, Н. Ліщук, Т. Малиновською, Г. Мисковою, Г. Собко та торкалися питань протидії окремими суб'єктами домашнього насильства, торгівлі людьми, кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, психічного насильства, насильницьких дій щодо жінок. Окрім того, протягом 2025 р. захищено дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук В. М. Руфановою на тему «Кримінологічні засади протидії гендерно обумовленому насильству», де вченою розроблено проєкт Концепції протидії гендерно обумовленому насильству, ключові акценти якої полягають у важливості виявлення та усунення причин і умов насильства; криміналізації та невідворотності покарання за всі форми насильства; забезпечення своєчасного захисту та допомоги постраждалим; координації між державними органами, З правоохоронцями та громадськістю; вдосконалення законодавства й підготовки фахівців, а також запровадження цифрових інструментів для запобігання й реагування» [2, с. 38]. Також І. Д. Мельниченко захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом в Україні», де автором

досліджено нормативно-правові акти, які закріплюють повноваження окремих суб'єктів запобігання сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом в Україні [3, с. 38]. Але вказані праці комплексно не досліджували питання протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) саме міжнародними суб'єктами.

Метою статті є визначення кола міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) та їх місця у формуванні кримінально-правової політики України щодо протидії гендерно зумовленому насильству в умовах збройного конфлікту (воєнного стану).

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання системи міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану)¹ відзначимо, що дискусійним серед вчених-кримінологів залишається саме тлумачення дефініції «суб'єктів протидії злочинності».

Проведений В. Б. Бутенко аналіз наукової літератури надав можливість виділити декілька типових підходів до розуміння вказаних суб'єктів: відносно автономна пізнавальна категорія, дослідження якої має прикладне значення; функціонально залежна категорія, яка відіграє лише допоміжну, супутню роль у вивченні проблем протидії злочинності, що, зазвичай, тягне за собою наведення простих переліків відповідних органів, установ, організацій, спільнот, акторів [4, с. 35]. Проте, не маючи на меті формулювання авторського визначення «суб'єктів протидії злочинності», ми підтримуємо точку зору, що в узагальненому виді система суб'єктів протидії злочинності охоплює органи й організації, які:

- визначають провідні напрями, завдання, форми та методи протидії злочинності в країні;
- здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності;
- виявляють криміногенні фактори й сигналізують про них;
- безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи з

¹ Зауважимо, що не дивлячись на те, що питання поняття гендерно зумовленого насильства залишається дискусійним, ми до кримінальним правопорушень, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) відносимо такі кримінально протиправні діяння: насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України), погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України), воєнні злочини (ст. 438 КК України), геноцид (ст. 442 КК України), злочини проти людяності (ст. 442-1 КК України).

усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, у тому числі з корекції особистісних деформацій та усунення обставин, що їх сформували [5, с. 165].

Окрім того, залежно від цілей і завдань, а також функціональних обов'язків суб'єктів злочинності, їх можна поділити на дві групи:

– суб'єкти, які діють на загальносоціальному рівні;

– спеціальні суб'єкти.

До спеціальних суб'єктів протидії злочинності зазвичай відносять державні органи, спеціально утворені для боротьби зі злочинністю (органи, що діють в межах кримінального судочинства – правоохоронні органи); органи, які діють за межами кримінального судочинства [5, с. 165].

Вважаємо, що наведені нами групи суб'єктів протидії злочинності не враховують можливості міжнародних установ і організацій, які виступають як міжнародні суб'єкти протидії злочинності в умовах збройного конфлікту. Відповідно, до системи міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) ми відносимо:

1. Міжнародні міждержавні організації:

– Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол);

– Європол (Європейський поліцейський офіс);

– AFRIPOL (Міждержавна кримінальна поліція Африканського Союзу);

– Цільову групу з фінансових заходів (FATF);

– Камденську міжвідомчу мережу з питань повернення активів (CARIN);

2. Міжнародні неурядові організації в протидії злочинності:

– Human Rights Watch (HRW);

– Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Зупинимося більш детально на аналізі їх діяльності в межах предмета нашого дослідження.

1. *Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол)*. Згідно із ст. 2 Статуту Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, її цілями є:

(1) забезпечувати та підтримувати найширшу взаємну допомогу між усіма органами кримінальної поліції в межах законодавства різних країн та в дусі Загальної декларації прав людини;

(2) створювати та розвивати всі інституції, які можуть ефективно сприяти попередженню та припиненню загальнокримінальних злочинів [6].

Також у ст. 3 Статуту зазначено, що організації суворо заборонено здійснювати будь-яке

втручання або діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру [6], що вказує на неможливість взаємодії із підрозділами Національної поліції України у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану).

2. *Європол (Європейський поліцейський офіс)*. У Додатку I. Сфера дії Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, зауважено, що компетенція Європолу поширюється на боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами тяжких злочинів, які перелічені нижче і зачіпають дві або більше держави-члени у такий спосіб, що потребує спільного підходу держав-членів, зважаючи на масштаб, значущість та наслідки таких злочинів [7].

Згаданими вище іншими формами тяжких злочинів є: незаконний обіг наркотиків; нелегальна діяльність, пов'язана з відмиванням коштів; злочин, пов'язаний з ядерними та радіоактивними речовинами; нелегальне перевезення іммігрантів; торгівля людьми; злочин, пов'язаний з автотранспортними засобами; вбивство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; нелегальна торгівля людськими органами і тканинами; викрадення людей, незаконне обмеження свободи та взяття заручників; расизм та ксенофобія; організоване пограбування; нелегальна торгівля предметами, що становлять культурну цінність, зокрема антикваріатом та виробами мистецтва; обман та шахрайство; рекет та вимагання; підробка продукції та її піратське розповсюдження; підробка адміністративних документів та їх незаконний обіг; підробка грошових знаків та платіжних засобів; злочин з використанням комп'ютера; корупція; нелегальна торгівля зброєю, боєприпасами та вибухівкою; нелегальна торгівля видами тварин, які перебувають під загрозою зникнення; нелегальна торгівля видами рослин, які перебувають під загрозою зникнення, та їхніх підвидів; злочин проти навколишнього середовища; нелегальна торгівля гормональними речовинами та іншими стимуляторами росту [7].

Так, серед відзначених тяжких злочинів є й торгівля людьми, яка визнається однією із форм (видів) гендерно зумовленого насильства, але в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) відноситься до воєнних злочинів. Враховуючи зазначене, ця міжнародна міждержавна організація не відноситься до системи міжнародних суб'єктів протидії цим кримінальним правопорушенням.

Окрім того, враховуючи особливості AFRIPOL (Міждержавної кримінальної поліції)

Африканського Союзу), Цільової групи з фінансових заходів (FATF) та Камденської міжвідомчої мережі з питань повернення активів (CARIN) – ці міжнародні міждержавні організації також не відносяться до системи міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану).

3. *Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця*. Відзначимо, що Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (МФТЧХ і ЧП) – це всесвітня гуманітарна організація, яка координує та направляє міжнародну гуманітарну допомогу у місця природних і техногенних катастроф, й сприяє побудові стабільних та мирних суспільств. Її місією є полегшення життя вразливих категорій людей шляхом мобілізації сили гуманності. Одним із напрямів діяльності є протидія дискримінації та насильству, поширення інформації про права людини, сприяння наданню допомоги біженцям і внутрішньо переміщеним особам у місцях їхнього перебування [8]. Так, зокрема, цією міжнародною неурядовою організацією ще у 2018 р. було розроблено Мінімальні стандарти для PGI у надзвичайних ситуаціях, що стосуються також випадків гендерно зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту. Проте, на превеликий жаль, в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, вважаємо, що діяльність Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця є обмеженою і зводиться до формування лише узагальненої інформації.

4. *Human Rights Watch (HRW)*. Відзначимо, що у HRW діє програма «Міжнародне правосуддя». Її сутність полягає у тому, що важливим елементом побудови поваги до прав людини є відповідальність через справедливі судові розгляди за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Програма міжнародного правосуддя відстоює змістовне правосуддя для жертв та тих, хто вижив у тяжких міжнародних злочинах, а також належну правову процедуру для обвинувачених [9].

Також у межах діяльності цієї міжнародної неурядової організації діє програма «Криза та конфлікт», коли Відділ криз, конфліктів та озброєнь документує та викриває порушення прав людини та законів війни під час збройних конфліктів та серйозних соціальних чи політичних заворушень. Команда швидко розгортається для проведення розслідувань на місцях, у поєднанні з дистанційними дослідженнями

та інноваційними цифровими розслідуваннями [10]. Разом з тим, складно визначити роль цієї міжнародної неурядової організації у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) в Україні як суб'єкта протидії цим кримінально протиправним діям.

Висновки. Таким чином, проведений нами аналіз дозволив сформулювати наступні висновки:

1. Серед суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням вважаємо за доцільне також виокремлення міжнародних установ і організацій, які виступають як міжнародні суб'єкти протидії злочинності в умовах збройного конфлікту. Зокрема, до системи міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) ми відносимо міжнародні міждержавні організації та міжнародних неурядових організацій.

2. Діяльність таких міжнародних міждержавних організацій як Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Європол (Європейський поліцейський офіс), AFRIPOL (Міждержавна кримінальна поліція Африканського Союзу), Цільова група з фінансових заходів (FATF), Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів (CARIN) в умовах збройного конфлікту діяльність не пов'язана з протидією кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством. Це вказує на те, що ці міжнародні міждержавні організації не є суб'єктами протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством.

3. Доведено, що діяльність міжнародних неурядових організацій в протидії злочинності Human Rights Watch (HRW) та Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця спрямована на протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану), але діяльність цих міжнародних неурядових організацій в умовах збройного конфлікту в Україні є малоефективною.

Вважаємо, що проведений нами аналіз свідчить про подальші перспективи напрямки досліджень системи міжнародних суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану).

Література

1. Бутенко В. Б. Класифікація суб'єктів протидії злочинності: науково-методологічний аналіз. *Наше право*. 2022. № 1. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.32782/np.2022.1.16>
2. Руфанова В. М. Кримінологічні засади протидії гендерно обумовленому насильству: дис. д-ра юрид. наук за спец. 12.00.08 / МВС України, Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. 552 с.
3. Мельниченко І. Д. Кримінологічна характеристика та запобігання сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом в Україні: дис. д-ра філософії за спец. 081 «Право» / МВС України, Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. 244 с.
4. Бутенко В. Б. Суб'єкти протидії злочинності: системно-структурний і кримінологічно-правовий аналіз: дис. д-ра філософії за спец. 081 «Право» / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 203 с.
5. Кримінологія. Академічний курс / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Вид. дім «Кондор», 2018. 538 с.
6. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу: Статут Міжнар. орг. кримін. поліції від 13.06.1956: станом на 4 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text (дата звернення: 22.04.2026).
7. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво: Угода Україна від 14.12.2016: станом на 9 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 22.04.2026).
8. Про Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця – Товариство Червоного Хреста України. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <https://redcross.org.ua/about-urcs/movement/> (дата звернення: 22.04.2026).
9. International Justice | Human Rights Watch. *Human Rights Watch | Defending Human Rights Worldwide*. URL: <https://www.hrw.org/topic/international-justice> (date of access: 22.04.2026).
10. Crisis and Conflict | Human Rights Watch. *Human Rights Watch | Defending Human Rights Worldwide*. URL: <https://www.hrw.org/topic/crisis-and-conflict> (date of access: 22.04.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

